

І. Г. Алексєєнко,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільного, трудового та господарського права
юридичного факультету Дніпропетровського національного університету
імені Олеся Гончара

СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМИ ПРАВЛІННЯ: ПАРАДИГМАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ

У статті розглядаються позиції вітчизняних учених щодо застосування парадигми як методологічного підходу для дослідження політичних інститутів. Аналізується можливість використання потенціалу парадигмальності для поєднання дослідницьких контекстів форми правління та політичного процесу.

Ключові слова: парадигма, політична наука, політичні інститути, методологічні підходи, форма правління.

І. Г. Алексєєнко
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ
ФОРМИ ПРАВЛІННЯ:
ПАРАДИГМАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ

В статье рассматриваются позиции отечественных ученых относительно применения парадигмы как методологического подхода для исследования политических институтов. Анализируется возможность использования потенциала парадигмальности для объединения исследовательских контекстов формы правления и политического процесса.

Ключевые слова: парадигма, политическая наука, политические институты, методологические подходы, форма правления.

I. G. Alekseenko
SOCIAL AND HUMANITARIAN RESEARCH
OF FORMS OF GOVERNMENT:
THE PARADIGM CONTEXT

In the article positions of domestic scientists concerning paradigm application as methodological approaches for research of political institutes are studied. Possibility of usage of paradigm potential for association of research contexts of the form of board and political process is analyzed.

Key words: paradigm, political science, political institutes, methodological approaches, the form of rule.

Постановка проблеми. Демократичний розвиток сучасної України ставить перед політичною наукою завдання осмислення якісних параметрів розвитку політичної системи. Одним із провідних напрямів вивчення нормативних засад функціонування вітчизняної політичної системи є співвідношення політичних та правових норм у взаємодії держави і суспільства. Форма правління є тією предметною сферою, яка розкриває, з одного боку, «правила гри», за якими відбувається політичний процес, а з другого – політичну волю суспільства, яке в межах відповідних правовідносин та правопорядку санкціонує політичний розвиток.

Парадигма як центральне поняття теоретико-методологічного осмислення політичної дійсності виступає найбільш оптимальною й адекватною формою для поєднання дослідницьких контекстів форм правління та політичних інститутів. Сьогодні політико-правову реальність не може описати одна концепція або навіть група теорій. Нагальною потребою є створення інструментарію, здатного охопити весь багатовимірний спектр взаємодії політичних інститутів і засобів, методів, звичаїв, підходів до правління, що існують у конкретному суспільстві. Форма правління поєднує в собі не лише суто формальний правовий конституційно-нормативний, законотворчий зміст, а й глибоке філософське підґрунтя. Тому це поняття має значний евристичний потенціал для розкриття сутності та перспектив взаємодії політичних інститутів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Щодо сучасних досліджень і публікацій, на які спирається автор, необхідно зазначити, що нерідко у сучасній політичній науці парадигма є не лише засобом узагальнення, а й певним дедуктивним шляхом об'єднання фактів політичного життя, таких як політичний курс, система заходів прийняття державних рішень. Серед подібних досліджень слід ви-

ділити роботу Володимира Грубова «Ліберальна парадигма у формуванні європейської колективної безпеки ХХІ століття» [1]. Для фундаментального політико-теоретичного осмислення значення поняття «парадигма», яке є важливим для вивчення змісту й трансформування ролі форми правління для сучасних політичних інститутів, варто зосередити увагу на політико-філософському баченні суспільно-політичної парадигми. У цьому контексті відомий російський учений К. С. Гаджієв пропонує власне тлумачення призначення парадигми [2].

Пошук нової парадигми для осмислення політичної реальності та прийняття політичних рішень нерідко спонукає вчених до абсолютизації альтернативних підходів отримання нових знань і нових варіантів рішень. «Слід зазначити, що цивілізаційний підхід має не лише перспективи в умовах російської дійсності, але в нього існує значне число прихильників у рамках незахідного світу, що розвивається. Розвиток цивілізаційної парадигми не лише дозволяє відновити оригінальні підходи у вітчизняній політичній думці, знайти значне число партнерів серед політологів країн, що розвиваються, а й забезпечити інтерес до російської політології як опонентів з боку західної політології. У той же час розвиток прикладних політичних досліджень у рамках цивілізаційної парадигми дозволяє створити нові концептуальні засади для прийняття адекватних політичних рішень і політичних дій, які забезпечують Росії сильні позиції в сучасному світі», – вказує російський науковець І. Старостін [3].

Метою статті є визначення ролі та місця парадигми в межах вітчизняних досліджень політичних інститутів; вивчення потенціалу парадигми як частини методологічної розробки політичних процесів; з'ясування можливості застосування парадигми як об'єктивного чинника конституювання політичної реальності.

Основні результати дослідження. Вивчення парадигмального впливу форми правління на взаємодію політичних інститутів має бути пов'язано із загальним контекстом розгортання парадигмального значення форми правління. У сучасній українській політичній науці парадигма має статус об'єднувачого чинника, вона є засобом поєднання методологій, як відзначає українська дослідниця В. Г. Воронкова: «Таким чином, комплексний аналіз дозволив сформувати парадигму антропологічних засад політичної антропології завдяки використанню наступних методів та підходів, які дозволили проаналізувати складний і суперечливий феномен політичного життя: системний метод дозволив виробити шляхи, механізми та напрями досягнення ефективності гуманістичного управління і його впливу на розвиток людського потенціалу; синергетичний метод сприяв виробленню механізмів антропологічних засад політичного менеджменту як соціально-орієнтованого управління, направлено на подолання бідності, безробіття, значної диференціації доходів населення, що є інструментом соціальної стабільності; структурно-функціональний метод сприяв виявленню функцій і дисфункцій політичного менеджменту, подолання ризиків та хаосології суспільства, пов'язаних із вирішенням проблем оптимізації гуманістичної політики» [4, с. 49].

Водночас, у сучасній вітчизняній політичній науці існує бачення парадигми як нового напрямку досліджень, а її оцінка здійснюється за результатами цих досліджень. Як стверджує Ф. М. Рудич, «для політичної науки фундаментальне значення мають лише ті парадигми, які пояснюють саму сутність і природу політики, інтерпретують її основоположні джерела розвитку, визначають межу та масштаб існування, сприяючи тим самим всебічному дослідженню цієї сфери» [5, с. 12].

Парадигма може бути не тільки засобом осмислення політичної реальності, а й способом конститування політики, її змін через особливі концептуальні підходи. Таким чином, парадигма є явищем не лише теорії, а й політичної практики. Український політолог О. М. Москаленко підкреслює, «що парадигматичний підхід дає змогу застосування деїдеологізованого, плюралістичного тлумачення політики і політичного знання, формування уявлень про сутність і природу політики як цілісної реальності. Особливого значення для політичної науки набувають ті парадигми, які інтерпретують фундаментальні джерела її розвитку, визначають межі та масштаб її соціального існування» [6, с. 6]. Окрім того, в сучасних політологічних дослідженнях існує дефініція парадигми як способу тлумачення політичної дійсності. «Ці теоретичні концепти мають статус фундаментальних парадигм, які організують все політичне знання і започатковують цілі напрями відповідних теоретичних підходів. По-своєму інтерпретуючи природу політики, вони перетворюють політологію на мультіпарадигматичну науку, галузь знань, яка допускає різні теоретичні інтерпретації політичного об'єкта. Всеосяжний характер політичних парадигм виявляється і в тому, що відповідні підходи до розуміння природи політики є концептуальною підвалиною як для теоретичних, так і для прикладних досліджень» – вважає дослідниця О. М. Москаленко [6, с. 7]. Водночас, у більшості досліджень підкреслюється фундаментальність парадигми, а прикладний її зміст втілюється у значенні нового підходу до вирішення галузевих проблем. «Отже, – вказує О. М. Москаленко, – розвиток конфліктно-консенсусної парадигми регулювання суспільно-політичних відносин свідчить, що її всебічне осмислення сприяло реалізації фундаментального завдання – висвітлення проблеми «примирення через політику держави і суспільства». З'ясування цієї проблеми було закладено підвалини формування і розвитку політології як науки. Подальше осмислення цієї парадигми дістало втілення у понятті консенсусу як політико-правового принципу, що був усебічно розвинений у політичній науці другої половини ХХ ст.» [7, с. 8].

У міждисциплінарних політологічних дослідженнях, що залучають результати розробок соціально-гуманітарних

наук, парадигма розуміється як застосування дослідницьких методологічних засобів у межах окремої дисципліни на предметному полі іншої науки. Такий спосіб розвитку парадигми простежується в роботі Д. В. Дюжева «Інформаційне суспільство: соціально-правова парадигма суспільного розвитку». Автор стверджує, що «ідея права в інформаційному суспільстві – це фундаментальна ціннісна його основа. Однак проблемою глобальної інтеграції залишається те, що світ не є культурним монолітом, у ньому діє безліч різних культур. Науковою проблемою стає пошук розв'язання проблеми співвідношення універсально-цивілізаційного та специфічно-культурного в глобальному процесі інформатизації» [8, с. 15]. Прагнення згрупувати окремі явища суспільного життя через визначення одного детермінуючого чинника також приводить сучасних авторів до розуміння парадигмальності. «Необхідність антропологічної детермінанти соціально-правового аспекту інформаційного суспільства пояснено завданням створення системи різноманітних міжнародних правових актів для урегулювання стихійних проявів людської природи і формування принципів організованості, цивілізованості, культури, початок яких правознавці вбачають у суб'єктивному факторі глобального розвитку – людини», – зазначає Д. Дюжев [8, с. 16].

Застосування терміну «парадигма» для аналізу мінливого політичного світу сучасного суспільства базується на класичних засадах. Зокрема Л. С. Хорішко у своїй роботі «Парадигма успіху в політичній сфері сучасного суспільства» пише, що «вперше парадигмальний підхід Т. Куна був застосований до побудови моделі політичного успіху, що представлена як триадна структура трьох взаємопов'язаних елементів: досягнення позиції політичними суб'єктами в політичному просторі; реалізація ними запланованих стратегій; суспільне оцінювання отриманих результатів. Суспільство виступає своєрідним центром цієї структури, оскільки здійснює оцінку діяльності політичних суб'єктів та надає їм можливість займати позиції в політичному просторі. Відсутність взаємозв'язку між центром та полярними елементами структури політичного успіху є ознакою втрати його оцінного значення і перетворення на процес здобуття влади заради задоволення меркантильних потреб» [9, с. 4]. Сучасні дослідники у використанні поняття парадигмальності йдуть шляхом встановлення спільних рис, окремих концептів та теорій. Проте в основі узагальнення залишається класичне тлумачення парадигми. «Застосування парадигмального підходу Т. Куна передбачає використання в дослідженні трьох складових: символічних узагальнень, загальновизначених теорій, цінностей. ...Парадигмою є формування моделі політичного успіху на основі відповідних факторів. Реалізація поставленої мети можлива за умови системного аналізу концепцій розуміння досліджуваного феномену в розрізі історичних епох, оперування загальновизначеними поняттями політичної науки та цінностями. Це вказує на доцільність використання парадигмального підходу в дослідженні феномену політичного успіху», – вважає Л. Хорішко [9, с. 7].

Нове бачення класичних засад парадигмальності в політичному світі є досить плідним, оскільки дозволяє здійснювати нові узагальнення та висновки і робити наявну інформацію достовірним науковим знанням. «У процесі формування моделі політичного успіху був використаний парадигмальний підхід Т. Куна. Представлена модель є структурною, що складається з трьох взаємопов'язаних елементів: 1) досягнення позиції політичними суб'єктами в межах політичного простору; 2) реалізація ними запланованих стратегій; 3) суспільне оцінювання отриманих результатів. Ефективність моделі політичного успіху базується на підтримці сутнісного взаємозв'язку між елементами його структури та наявності чітко визначеної стратегії дій», – робить висновок Л. Хорішко [10, с. 13].

Важливим для нашого дослідження є і поняття світоглядної парадигми – явища теоретичної й суспільно-політичної дійсності, яке об'єднує певну сукупність цінностей та поглядів. Цю специфічну парадигму на основі

конкретного випадку розглядає Г. В. Ярчук. «Парадигмальність екологічного підходу підтверджує також та обставина, що коло наук, залучених до екологічної проблематики, надзвичайно розширилося. Нині поруч з біологією стоять економічна і географічна науки, медичні й соціологічні дослідження, фізика атмосфери та математика, навіть юриспруденція і філософія, етика й естетика, психологія та педагогіка. Екологія, яка тривалий час була предметом вивчення природничих наук, у наші дні стає предметом вивчення технічних і гуманітарних наук», – вказує вчений. Наявність галузевих світоглядно-ціннісних парадигм є ключем для розуміння сукупності переконань населення та прогнозування його духовної еволюції. Для політичної науки цей приклад знову показує, що парадигма є міждисциплінарним засобом об'єднання різнорідних фактів. «Екологічна парадигма, нарешті, характеризує й духовні потреби людей, відбиваючи тим самим характер і зміст духовних цінностей, що панують у суспільстві. На цій підставі іноді говорять про переростання екологічної парадигми в різновид сучасної ідеології та сучасного світогляду – екологізм» [11, с. 9–10].

Цінним для дослідження форм правління є використання поняття парадигми для осмислення політичної поведінки. Наприклад, у роботі С. М. Романюка парадигма війни та миру досліджується з прив'язкою до цивілізаційних архетипів. «У результаті соціально-філософського дискурсу проблеми війни і миру розкрито, що формування західної парадигми війни та миру пройшло тривалий історичний шлях. Ця парадигма увірвала в себе філософські традиції Стародавнього світу, Середньовіччя, Відродження, Нового часу. Обґрунтовано і введено в науковий обіг поняття «західна парадигма війни та миру», яка є сукупністю переконань, цінностей і засобів осмислення проблем війни та миру, прийнятих західним науковим співтовариством. Центральними елементами дисциплінарної матриці західної парадигми війни і миру є плюралізм, толерантність, раціоналізм, практицизм, індивідуалізм. Архетиповим для західної парадигми війни та миру є установка на агресію при розв'язанні проблем міждержавних відносин, що виникають у процесі життєдіяльності світової спільноти. Доведено, що західна парадигма війни і миру постійно збагачується новим змістом, детермінованим як сучасними тенденціями в розвитку соціуму, так і вдосконаленням озброєння та військової техніки, еволюцією воєн і військового мистецтва» [12, с. 14]. Повертаючись до класичного визначення парадигми Томасом Куном, слід підкреслити, що його значення є надзвичайно широким, оскільки поєднує як дослідницькі практики, так і певні традиції наукової діяльності. «Парадигма є категорією наукового пізнання, що застосовується для позначення певної цілісності й конкретного сполучення головних «параметрів» знань (філософсько-світоглядних, ціннісних, епістемологічних і методологічних). Методологічна концепція парадигмального упорядкування, яку Т. Кун визначив як «визнані всіма науковими досягнення, які протягом певного часу дають науковому співтовариству модель постановки проблем і їхніх рішень», реалізується в межах «дисциплінарної матриці» на рівні епістематичного й соціального аспектів», – вважає С. М. Романюк.

Вітчизняні дослідники все-таки дійшли думки, що ключовим змістом дотримання тієї чи іншої парадигми є світоглядний та ідеологічний компоненти.

Г. А. Сенкевич у своїй дисертаційній праці вказує, що «аналіз наукових підходів до розкриття поняття «парадигма» довів, що його концептуальний зміст залишається неповним і залежить від світоглядної моделі, ідеології, специфіки функціонування соціальних інститутів, ціннісних домінант, які превалюють у суспільстві на певному етапі розвитку» [13, с. 7]. Проте, вивчаючи конкретні політичні явища та процеси, термін парадигми може застосовуватися як певний зв'язок і модель, у межах яких може функціонувати та розвиватися те чи інше політичне явище, і реальний розвиток подій порівнюється із визначеним зразком. І. А. Кисарець вважає, що «у вітчизняній політо-

логії політико-культурна парадигма розуміється як початкова концептуальна схема, модель постановки суспільно-політичних проблем і їх рішень, сформована на етапі реформування українського суспільства, яка відіграє важливу роль у реалізації та оптимізації державної інформаційної політики. Сутність авторського підходу полягає в тому, що політико-культурна парадигма інформаційної політики держави поєднує тенденції розвитку інформаційної демократії, лібералізації інформаційного середовища, трансформації політичної культури влади і суспільства під впливом інформаційної інтеграції» [14, с. 9–10]. Інструментарій парадигмальності для вивчення сучасної української політики є надзвичайно плідним, оскільки остання ще набула сталих форм, і наявність певного зразку дисциплінарної матриці дає змогу ідентифікації явищ, які відбуваються у вітчизняному соціумі й політикумі. «У контексті зазначених теорій та підходів українська політико-культурна парадигма інформаційної політики поєднує в собі суперечливі тенденції: з одного боку, держава сприяє розвитку інформаційної демократії в країні, з другого – відбувається поступове впровадження елементів ринкової економіки та вільної конкуренції в інформаційному середовищі України. Сучасні підходи до політико-культурного виміру інформаційної політики визначаються різномасштабним баченням проблеми, однак більшість дослідників під політико-культурною парадигмою державної інформаційної політики розуміє концептуальну модель, сформовану на етапі реформування української політичної системи», – стверджує І. А. Кисарець [14, с. 14].

Таким чином, сукупність відтінків значень, понять парадигми та парадигмальності у вітчизняній політичній науці й соціально-філософських дослідженнях доводить, що парадигма є одночасно і сукупністю теорій наукових настанов, і поширених практик, і традицій, та, одночасно, сукупністю таких настанов і традицій у сфері реального суспільства та політичного життя. Використання парадигми і парадигмальності для винайдення та ідентифікації специфіки політичних інститутів у сучасній Україні й світі потребує певного дисциплінарного підходу, або сукупності явищ. І таким дисциплінарним підходом, або механізмом, виступає, в нашому дослідженні, форма правління. Ця категорія є парадигмою для пояснення поведінки та взаємодії політичних інститутів як певний момент для систематизації фактів і спосіб єдиної платформи для узагальнення знань про політичні інститути.

Висновки. Розбудова демократичної системи сучасної України вимагає відповіді на питання про умови модернізації політичних інститутів та відносин між ними. Українська політична практика періоду незалежності свідчить про велике суспільне значення політичних процесів, які відбуваються в межах конституювання, реформування і зміни конфігурації форми правління. У цих умовах визначення провідних чинників динамізації впливу політичних інститутів на взаємодію найвищих органів державної влади є, як ніколи, на часі. Актуальність дослідження форми правління як парадигми взаємодії політичних інститутів посилюється необхідністю тоталізації періодів політичного тиску на форму правління та в періоди її зміни у 1994–1996, 2004 та 2010-му роках. Оцінка цих подій може бути здійснена лише з позицій загального політико-парадигмального способу мислення.

Проблеми політико-правової культури і правосвідомості політичних еліт сучасної України та їх поведінки під час прийняття рішень щодо зміни форми правління виступають важливим чинником актуальності цього дослідження. Виокремлення об'єктивних і суб'єктивних умов видозміни форми правління в теперішній час дозволяє створити систему для прогнозування розвитку політико-правової структури політичної системи нашої держави.

Різновекторні зміни форми правління на пострадянському просторі також становлять значний виклик і чинник актуалізації політологічного дослідження форми правління у зв'язку із функціонуванням політичних інститутів. Тенденції до створення суперпрезидентських республік у

пострадянських країнах Центральної Азії та Кавказу є наочним свідченням поєднання своєрідної етноментальної і етнополітичної структур із державотворчими тенденціями у вказаних регіонах. Спосіб, у який трансформується політичний режим на пострадянському просторі, надає надзвичайно різноманітний емпіричний матеріал, який потребує узагальнення на основі нової парадигмальної моделі.

Поведінка політичних інститутів сучасності є додатковим імпульсом, який посилює актуальність дослідження розвитку форм правління. Сучасні політичні партії та громадські організації нерідко прагнуть здобути конкурентні переваги через перерозподіл владних повноважень у межах конституційного нормування. Цей підхід, обумовлений прагматичними та ситуативними інтересами, визначає нестабільне становище сучасних форм правління в перехідних державах, що також є сферою нашого дослідницького інтересу.

Перспективами подальшого вивчення за темою, порушеною у цій статті, є розгляд методологічних принципів політологічного дослідження форм правління.

Література

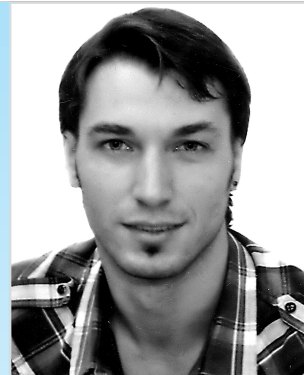
1. Грубов В. М. Ліберальна парадигма в формуванні європейської колективної безпеки XXI століття : автореф. дис... д-ра політ. наук : спец. 21.01.01 / В. М. Грубов ; Рада національної безпеки та оборони України, Національний ін-т проблем міжнародної безпеки. – К., 2008. – 34 с.
2. Гаджиев К. С. Общественно-политическая парадигма: понятие и основные характеристики / К. С. Гаджиев. – М. : Политическая наука, 1994 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://politics.elib.org.ua/pages-996.html>
3. Старостин А. М. Цивилизационная парадигма в политической науке / А. М. Старостин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.humanities.edu.ru/db/msg/80430>
4. Воронкова В. Г. Формування антропологічної парадигми політичного менеджменту в умовах глобалізації : зб. наук. праць / Гол. ред. В. Г. Воронкова. – Вип. 34. – Запоріжжя : ЗДІА, 2008. – С. 31–50.
5. Рудич Ф. М. Політологія. Курс лекцій : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. освіти. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2000. – 200 с.
6. Москаленко О. М. Конфліктно-консенсусна парадигма регулювання суспільно-політичних відносин : автореф. дис... канд. політ. наук : спец. 23.00.02 / О. М. Москаленко ; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2000. – 20 с.
7. Там само.
8. Дюжев Д. В. Інформаційне суспільство: соціально-правова парадигма суспільного розвитку : автореф. дис... канд. філософ. наук : спец. 09.00.03 / Д. В. Дюжев ; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2004. – 18 с.
9. Хорішко Л. С. Парадигма успіху в політичній сфері сучасного суспільства : дис... канд. політ. наук : спец. 23.00.03 / Л. С. Хорішко ; Запорізький національний ун-т. – Запоріжжя, 2007. – 210 с.
10. Там само.
11. Ярчук Г. В. Екологічна парадигма у формуванні світоглядно-моральних цінностей студентів : автореф. дис... канд. філософ. наук : спец. 09.00.10 / Г. В. Ярчук ; Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2009. – 16 с.
12. Романюк С. М. Західна парадигма війни і миру останньої чверті XX ст. : автореф. дис... канд. філософ. наук : спец. 09.00.03 / С. М. Романюк ; Харк. військ. ун-т. – Х., 2004. – 20 с.
13. Сенкевич Г. А. Міська газета: творчо-соціальна парадигма функціонування : автореф. дис... канд. наук із соц. комунікацій : спец. 27.00.04 / Г. А. Сенкевич ; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2010. – 16 с.
14. Кисарець І. А. Політико-культурна парадигма державної інформаційної політики : автореф. дис... канд. політ. наук : спец. 23.00.03 / І. А. Писарець ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2008. – 18 с.

Стаття надійшла до редакції 5 січня 2011 року

УДК 327: [339.9:621.643] (4+(470+571))

Є. І. Таран,

аспірант кафедри суспільно-політичних наук,
глобалістики та соціальних комунікацій
Університету «Україна»

АЛЬТЕРНАТИВНІ ГАЗОТРАНСПОРТНІ МАРШРУТИ ЄВРОПИ ТА РОСІЇ: ПОЛІТИКО-ЕКОНОМІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

У статті проведено дослідження проектів альтернативних газопроводів, що проходять з східних регіонів у західні країни. Визначено економічні можливості та політичні особливості побудови зазначених газопроводів.

Ключові слова: газопроводи «Північний потік», «Південний потік», «Набукко», диверсифікація.

Е. И. Таран

**АЛЬТЕРНАТИВНЫЕ ГАЗОТРАНСПОРТНЫЕ
МАРШРУТЫ ЕВРОПЫ И РОССИИ:
ПОЛИТИКО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ**

В статье проведено исследование альтернативных газопроводов, которые будут проходить с восточных регионов в западные страны. Определены экономические возможности и политические особенности строительства этих газопроводов.

Ключевые слова: газопроводы «Северный поток», «Южный поток», «Набукко», диверсификация.

E. I. Taran

**THE ALTERNATIVE GAS TRANSPORTATION
ROUTES OF EUROPE AND RUSSIA:
POLITICAL AND ECONOMIC FEATURES**

The research was made concerning alternative gas pipelines which will be routed from the East regions to the West countries. Economic abilities and political peculiarities of their building are determined.

Key words: pipelines, «Northern Stream», «South Stream», «Nabucco», diversification.